

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri

Michael Quinn Patton

3. BASKIDAN ÇEVİRİ

Çeviri Editörleri:

Mesut BÜTÜN - Selçuk Beşir DEMİR

Çeviri Ekibi:

Arif BAKLA
F. Işıl BİLİCAN
Mesut BÜTÜN
Mustafa BÜYÜKÇELEBİ
Mustafa ÇAKIR
Ahmet ÇEKİÇ

Suat ÇELİK
Yüksel DEDE
Selçuk Beşir DEMİR
Handan DEMİRCİOğLU
Esra BUKOVA GÜZEL
Serhat İREZ

Faik Özgür KARATAş
Hidayet TOK
Filiz ZAYİMOğLU ÖZTÜRK
Talip ÖZTÜRK
Bülent TARMAN
Mehmet Fatih YİğİT

Michael Quinn Patton

Çeviri Editörleri:

Mesut BÜTÜN - Selçuk Beşir DEMİR

NİTEL ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ

ISBN 978-605-364-933-5

Kitabın Orijinal Adı: Qualitative Research & Evaluation Methods
Baskı Sayısı: 3
ISBN: 978-076-191-971-1
Yayınevi: SAGE Publications, Inc

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

©2014, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almasını diliyoruz.

I. Baskı: Kasım 2014, Ankara

Yayın-Proje Yönetmeni: Ayşegül Eroğlu

Dizgi-Grafik Tasarım: Gamze Dumlupınar

Kapak Tasarımı: Gürsel Avcı

Baskı: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık Ltd. Sti

İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 770. Sokak No: 105/A

Yenimahalle/ANKARA

(0312-394 55 90)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 13987

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

Çeviri Ekibi

1. Bölüm: Nitel Araştırmanın Doğası

Yrd. Doç. Dr. Mesut BÜTÜN (Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Selçuk Beşir DEMİR (Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

2. Bölüm: Nitel Araştırmada Stratejik Temalar

Prof. Dr. Yüksel DEDE (Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. F. Işıl BİLİCAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi)

3. Bölüm: Nitel Araştırmada Çeşitlilik, Kuramsal Yönelimler

Doç. Dr. Esra BUKOVA GÜZEL (Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Handan DEMİRCİOĞLU (Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

4. Bölüm: Nitel Yöntemlerin Özellikle Uygun Olduğu Durumlar

Doç. Dr. Hidayet TOK (Zirve Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

Öğr. Gör. Mustafa BÜYÜKÇELEBİ (Zirve Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

5. Bölüm: Nitel Çalışma Tasarımı

Doç. Dr. Bülent TARMAN (Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi)

Dr. Mehmet Fatih YİĞİT (Süleyman Şah Üniversitesi)

6. Bölüm: Alan Çalışması Stratejileri ve Gözlem Yöntemleri

Yrd. Doç. Dr. Filiz ZAYİMOĞLU ÖZTÜRK (Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Talip ÖZTÜRK (Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

7. Bölüm: Nitel Mülakat Yapma

Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR (Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi)

Doç. Dr. Serhat İREZ (Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi)

8. Bölüm: Nitel Analiz ve Yorumlama

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÇEKİÇ (Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Arif BAKLA (Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

9. Bölüm: Nitel Analizin Kalitesinin ve İnanılabilirliğinin Artırılması

Yrd. Doç. Dr. Suat ÇELİK (Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi)

Yrd. Doç. Dr. Faik Özgür KARATAŞ (Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi)

Kısa İçerik

BİRİNCİ KISIM: Nitel Araştırmada Kavramsal Konular	1
1. Bölüm: Nitel Araştırmanın Doğası	3
2. Bölüm: Nitel Araştırmada Stratejik Temalar	37
3. Bölüm: Nitel Araştırmada Çeşitlilik: Kuramsal Yönelimler	75
4. Bölüm: Nitel Yöntemlerin Özellikle Uygun Olduğu Durumlar	143
İKİNCİ KISIM: Nitel Desenler ve Veri Toplama	207
5. Bölüm: Nitel Çalışma Tasarımı	209
6. Bölüm: Alan Çalışması Stratejileri ve Gözlem Yöntemleri	259
7. Bölüm: Nitel Mülakat Yapma	339
ÜÇÜNCÜ KISIM: Analiz, Yorum ve Raporlaştırma	429
8. Bölüm: Nitel Analiz ve Yorumlama	431
9. Bölüm: Nitel Analizin Kalitesinin ve İnanırlılığının Artırılması	541
Kaynaklar	K1
Yazar İndeksi	İ37
Konu İndeksi	İ49
Yazar Hakkında	Y57

Detaylı İçerik

KJSJM 1. Nitel Araştırmada Kavramsal Konular	1
1. Nitel Araştırmanın Doğası	3
Nitel Yöntemlerin Meyvesi	3
ÖRNEK 1.1 Üç Nitel Veri Türü	4
Nitel Veriyi Tanımak	4
Nitel Bulgular: Temalar, Örüntüler, Kavramlar, İlgörüler ve Anlayışlar	5
ÖRNEK 1.2 Kadınların Bilme Yolları: Nitel Bulgulara Bir Örnek	7
ÖRNEK 1.3 Reşit Olma Paradigmaları	9
Nitel Çalışmaların Farklı Amaçları ve Hedef Kitleleri:	
Araştırma, Değerlendirme, Tez Çalışmaları ve Bireysel Araştırmalar	9
Yöntemlerle İlgili Kararlar Verme	12
Yöntem Seçimleri: Nitel ve Nicel Yöntemlerin Önceliklerinin Karşılaştırılması	12
ÖRNEK 1.4 Yöntem Seçimi İçin Yol Gösterici Bazı Sorular ve Seçenekler	13
İki Tür Verinin Karşılaştırılması: Bir Örnek	14
Nitel Verinin Gücü	17
Görünüş Geçerliği ve İnanırlılık	20
Açık Uçlu Cevapların Amacı	20
Gözlem Yoluyla Araştırma	21
Ham Nitel Araştırma Verileri	26
İnsan Odaklı Araştırma	27
Nitel Yöntemlerin Meyvesinin Yeniden Değerlendirilmesi	28
ÖRNEK 1.5 Nitel Yöntemlerle İlgili İnternet Kaynakları ve E-posta Tartışma Grupları	29
 Bölüm Arası:	
Nitel Bir Tez Çalışması Yürütmeyi Tasarlayan Bir Lisansüstü Öğrencisine Yönelik En İyi On Öneri	33
2. Nitel Araştırmada Stratejik Temalar	37
Genel İlkeler	37
Stratejik Çerçevenin Amacı	38
Nitel Araştırma İçin Desen Stratejileri	39
Doğal Araştırma	39
ÖRNEK 2.1 Nitel Araştırmanın Temaları	40
Ortaya Çıkan Desenin Esnekliği	43
Amaçlı Örneklem	45
Veri Toplama ve Alan Çalışması: Nitel Araştırma İçin Stratejiler	47
Nitel Veriler	47

Doğrudan Kişisel Deneyim ve Sorumluluk: Alana Girme	47
Empatik Tarafsızlık	49
Empati ve İçgörü	51
Dinamik, Gelişimsel Bir Bakış Açısı	54
Nitel Araştırma İçin Analiz Stratejileri	55
Özgün Durum Yönelimi	55
Tümevarımsal Analiz ve Yaratıcı Sentez	55
Bütüncül Bakış Açısı	58
“Bağlam” a Duyarlı Olma	61
Ses ve Bakış Açısı: Derinlemesine Düşünme (Dönüşlülük)	63
ÖRNEK 2.2 Dönüşlü Sorular: Üçgenlenmiş (Triangulated) Araştırma	66
Stratejik İdeallerden Pratik Seçeneklere	66
Rakip Araştırma Paradigmalarının Ötesinde	68
Pragmatizm	71
Araştırma İçin İdeal Şartlar: İbretlik Bir Hikâye	72
3. Nitel Araştırmada Çeşitlilik: Kuramsal Yönelimler	75
Özel Yetenekler	75
Temel Stratejilerden Zengin Çeşitliliğe	76
ÖRNEK 3.1 Hangi Yaklaşım Doğru?	77
Nitel Gelenekleri Ayırmanın Alternatif Yolları	79
Temel Sorular	80
Kuramsal Gelenekler ve Yönelimler	81
Etnografi	81
ÖRNEK 3.2 Kültür, Kültür Her Yerde: Medya Başlıklarından Örnekler	83
Otoetnografi ve Anımsatıcı Araştırma Türleri	84
ÖRNEK 3.3 Otoetnografinin Çeşitleri: Kısmi Sözlük Bilimi	85
Hakikat ve Gerçeklik-Odaklı Uyumluluk Kuramı:	
Pozitivist, Realist, Analitik Tümevarımcı Yaklaşımlar	91
Sosyal İnşa ve Yapılandırmacılık	96
ÖRNEK 3.4 Yapılandırmacılığa Karşı İnşacılık	97
Fenomenoloji	104
Heuristik Araştırma	107
Nitel Heuristikler: Alternatif Bir Alman Geleneği	109
Etnometodoloji	110
Sembolik Etkileşim	112
Yorumbilim	113
Anlatıbilim veya Anlatı Analizi (Narratology & Narrative Analysis)	115
Ekolojik Psikoloji	118
Sistem Bakış Açısı ve Sistemler Kuramı	119
Kaos ve Karmaşıklık Kuramı: Doğrusal Olmayan Dinamikler	123
Kuram Oluşturma	124
ÖRNEK 3.5 Karmaşıklık (Kaos) Kuramının Temelleri ve Nitel Araştırmalara Etkileri	126
Yönelimsel Nitel Araştırmalar: Örnek Olarak Feminist Araştırma,	
Eleştirel Kuram ve Queer Teori (Cinsel Yönelim Kuramı)	129
Nitel Araştırmada Çeşitlilik: Temel Sorulara Farklı Yanıtlar	131

ÖRNEK 3.6	Nitel Araştırmada Çeşitlilik: Kuramsal Gelenekler	132
	Pragmatizm	135
ÖRNEK 3.7	Örnek E-Posta Tartışma Grupları ve Nitel Araştırma ve Kuramları ile İlgili Siteler	136
	Gözbebeğiniz	137
	EK 3.1. Otoetnografik Yazım Örneği	138
4. Nitel Yöntemlerin Özellikle Uygun Olduğu Durumlar		143
	Pragmatizmde Çıraklık	143
	Pratik Amaçlar ve Somut Sorular	145
	Nitelik Üzerine Yoğunlaşma	145
	Kalite Güvencesi ve Program Değerlendirmesi	147
ÖRNEK 4.1	Program Değerlendirmesinin ve Kalite Güvencesinin Karşılaştırılması	149
	Değerlendirme Uygulamaları	151
	Sonuç Değerlendirmesi	151
	Bireysel Sonuçların Değerlendirilmesi	152
ÖRNEK 4.2	Bir İstihdam Programı Rakamlarının Ardındakiler: Li'nin Hikayesi	155
	Süreç Çalışmaları	159
	Uygulama Değerlendirmesi	161
	Mantık Modelleri ve Eylem Teorileri	162
	Değerlendirilebilirlik Değerlendirmeleri	164
	Programları Karşılaştırma: Çeşitliliğe Odaklanma	164
ÖRNEK 4.3	Öğretmen Merkezlerinin Türleri	166
	Önleyici Değerlendirme	166
	Zaman İçerisinde Ortaya Çıkan Gelişimi Belgeleme ve Sistem Değişikliklerini Araştırma	167
	Değerlendirme Konularından Değerlendirme Modellerine	168
	Değerlendirme Modelleri	169
	Amaçsız Değerlendirme	169
	İşlem Modelleri: Yanıtlayıcı ve Aydınlatıcı Değerlendirme	171
	Uzman Çalışmaları	172
	Yararlılık Odaklı Değerlendirme	173
	İnteraktif ve Katılımcı Uygulamalar	175
	Değerlendirmenin Kişiselleştirilmesi ve İnsanileştirilmesi	175
	Programın Değerlendirmede Kullanılan Değerlerle Uyumlu Hâle Getirilmesi	176
ÖRNEK 4.4	Nitel Araştırmaların ve İnsancıl Değerlerin Altında Yatan Ortak İlkeler	177
	Gelişim Uygulamaları: Eylem Araştırması, Eylemsel Öğrenme, Yansıtıcı Uygulama ve Öğrenme Ortamları	177
ÖRNEK 4.5	Program Felsefesi ve Değerlendirme Yaklaşımını Eşleştirme: Bir Örnek	178
	Takdir Edici Araştırma	181
	Katılımcı Araştırma ve Değerlendirme: İşbirliğine Değer Verme ve Kolaylaştırma	182
ÖRNEK 4.6	Tam Katılımcı ve Gerçek İşbirlikli Araştırmanın İlkeleri	185

Demokratik Diyalogu ve Müzakereyi Destekleme	185
Süreç Kullanımı Yoluyla Demokrasiyi Desteklemek: Tüm Vatandaşların	
Kanıtları Tartmasına ve Değerlendirici Bir Şekilde Düşünmesine Yardım Etmek	187
Özel Uygulamalar	191
Dikkat Çekmeyen Ölçümlere Olan İhtiyaç	191
Son Değerlendirmeler: Nicel Ölçme Araçlarının Kanıtlanma Eksikliği	192
Doğrulayıcı ve Açıklayıcı Araştırma: Nicel Analizlere Derinlik,	
Ayrıntı ve Anlam Katma	193
Hızlı Keşif	194
Hikayeleri Yakalama ve Aktarma	195
ÖRNEK 4.7 “En Önemli Değişim Hikayesi”ne Bir Örnek	197
Yasal Denetim ve İzleme	198
Geleceğe Yönelik Uygulamalar: İleriye Yönelik Araştırma ve Gelecekteki Politika Analizi	200
Rutin Dışına Çıkma: Yeni İçgörüler Oluşturma	202
Özet: Nitel Yöntemlerin Faydasına Dair Bir Vizyon	202
ÖRNEK 4.8 Nitel Araştırma Uygulamaları: Nitel Yöntemlerin	
Özellikle Uygun Kullanımlarına Dair Özet Kontrol Listesi	204
ÖRNEK 4.9 Nitel Çalışma ve Uygulamalarla İlgili Örnek İnternet	
e-posta Tartışma Grupları ve Siteler	205

KJSJM 2. Nitel Desenler ve Veri Toplama 207

5. Nitel Çalışma Tasarımı	209
İlk Değerlendirme	209
Bir Meta-Değerlendirme	211
Amacın Açıklığı: Bir Tipoloji	213
Temel Araştırma	215
ÖRNEK 5.1 Temel Disiplinlerin Cevap Vermeye Çalıştığı Sorular	216
Uygulamalı Araştırma	217
ÖRNEK 5.2 Örnek Disiplinlerarası Uygulamalı Araştırma Soruları	218
Değerlendirme Araştırması: Sonuç Odaklı ve Biçimlendirici	218
Eylem Odaklı, Problem Çözme Araştırmaları	221
Amaç Farklılıklarının Amacı	222
Araştırma Soru Türlerinin Örnekleri: Bir Aile Araştırması Örneği	223
Desenden Ödün Verme	223
ÖRNEK 5.3 Araştırma Amaçlarının Bir Tipolojisi	224
ÖRNEK 5.4 Aile Araştırması Örneği: Araştırma Kategorisine Uyan	
Araştırma Soruları	225
Genişliğe Karşı Derinlik	227
Analiz Birimleri	228
Amaçlı Örneklem	230
ÖRNEK 5.5 Durum Çalışması ve Karşılaştırmalar İçin Örnek Analiz Birimleri	231
Zengin Bilgi İçeren Durumlar	242
Örneklem Büyüklüğü	242
ÖRNEK 5.6 Örneklem Stratejileri	243

Ortaya Çıkan Desenler ve Katılımcıların Kişisel Haklarının Korunması	246
Yöntemsel Karışımlar	247
Üçgenleme	247
Veri, Desen ve Analiz Yaklaşımlarının Bütünleştirilmesi	248
Yaygınlaştırma Operasyonu Örneği: Program Değerlendirme	
Desenlerindeki Farklılıklar	249
Alternatif Saf ve Karma Yöntemler	251
ÖRNEK 5.7 Ölçüm, Desen ve Analiz: Saf ve Karma Kombinasyonlar	252
Desen ve Yöntem Kararları	253
ÖRNEK 5.8 Desen Sorunları ve Seçenekler	254
Seçenekler	257
6. Alan Çalışması Stratejileri ve Gözlem Yöntemleri	259
Dünyayı Anlamak İçin	259
Gözlemle İlgili Özdeyişler	260
Doğrudan Gözlemlerin Değeri	261
Gözlem-Temelli Değerlendirme ve Siyasi Bir Dünyada Uygulamalı Araştırma	264
Gözlem Türleri	265
Gözlemci Katılım Türleri: Katılımcı mı, Seyirci mi yoksa Her İkisi mi?	265
İçsel ve Dışsal Bakış Açıları: Emik Yaklaşımına Karşı Etik Yaklaşım	267
Araştırmayı Kim Yürütmektedir? Tekli ve Takım Çalışmalarına Karşı	
Katılımcı ve İşbirlikli Yaklaşımlar	269
Açık Gözlem Gizli Gözleme Karşı	269
Gözlem Sürelerinin Çeşitliliği	273
Gözlemsel Odak Çeşitlilikleri	275
Alan Çalışmasının Çeşitlilik Gösterdiği Boyutlar: Genel Bir Bakış	276
Gözlenecek Şey: Duyarlı Bir Çerçeve	276
ÖRNEK 6.1 Alan Çalışması Çeşitlerini Gösteren Boyutlar	277
Veri Kaynakları	279
ÖRNEK 6.2 Kavramları Duyarlılaştırma Örnekleri	280
Ortamlar	280
ÖRNEK 6.3 Ortam Anlayışı Sağlayan Tanımlama ve	
Metaforu Birleştirme Örneği	282
İnsan, Sosyal Çevre	283
Tarihsel Bakış Açısı	284
Planlanmış Programın Uygulama Faaliyetleri ve Resmi Etkileşimler	285
Resmi Olmayan Etkileşimler ve Plansız Etkinlikler	285
Programın Ana Dili	288
Sözsüz İletişim	290
Dikkat Çekmeyen Gözlemler	291
Dokümanlar	293
Olmayarı Gözlemek	295
Alan Çalışmasında İç İç Geçmiş ve Tabakalı Durum Çalışmaları	297
Kendini Gözleme	299

ÖRNEK 6.4	Alan Çalışmasında İç İç Geçmiş ve Katmanlı ve Örtüşen Mini-Durum Çalışmaları: Vahşi Doğa Ortam Eğitim Programı Değerlendirmesinden Bir Örnek	300
	Gözden Geçirilen Veri Kaynakları	301
	Alan Çalışmasında Yaratıcılık	302
	Alan Çalışmasının Yapılması: Veri Toplama Süreci	302
	Alan Notları	302
ÖRNEK 6.5	Alan Notları Karşılaştırmaları	304
	Sürecin Anlatılması	305
	Gözlemler, Mülakatlar ve Dokümanlar: Çoklu Bakış Açılarını Bir Araya Getirmek	306
	Alan Çalışması ve Gözlemde Teknoloji	307
	Alan Çalışmasının Aşamaları	310
	Alana Giriş Aşaması	310
	Söyledikleriniz ve Yaptıklarınız	314
	Alan Çalışmasının Tutarlı Hâle Getirilmesi: İkinci Aşamanın Dinamikleri	317
	Temel Bilgi Sağlayıcılar: Kaynak Kişiler	321
	Alan Çalışmasının Bitirilmesi	322
	Değerlendirme Dönütü	324
	Gözlemci ve Gözlemlenen: Birleşme ve Ayrılma	326
	Alan Çalışmasında Kişisel Deneyim	329
	Gözlemlenen Dünyanın Bir Parçası ve Ondan Ayrı Olma	329
	Alan Çalışması İçin Özet Yönergeler	330
ÖRNEK 6.6	Alan Çalışması İçin Özet Yönergeler	331
Bölüm Arası:		
	Dıştan İçe, İçten Dışa: Bakış Açılarını Değiştirme	335
	Ön Söz	335
	“Bizsiz, Hakkımızda Hiçbir Şey”	335
	<i>Barbara Lee</i>	
7. Nitel Mülakat Yapma		339
	Sessiz Gözlemin Ötesi	339
	Özenli ve Ustaca Mülakat Yapma	340
	İçsel Bakış Açıları	340
	Nitel Mülakatlarda Çeşitlilik	341
	Gündelik sohbet tarzında mülakat	342
	Mülakat Kılavuzu Yaklaşımı	343
	Standartlaştırılmış Açık-Uçlu Mülakat	344
ÖRNEK 7.1	İş Eğitim Programı Kursiyerleri için Değerlendirme Mülakatı Kılavuzu	345
	Farklı Yaklaşımları Birlikte Kullanmak	347
	Mülakat Yapma Stratejileri Özeti	348
	Soru Seçenekleri	348
	Deneyim ve Davranış Soruları	348
ÖRNEK 7.2	Mülakat Enstrümanlarındaki Farklılıklar	349
	Düşünce ve Değer Soruları	350

Duygu ve His Soruları	350
Bilgi Soruları	350
Duyusal Sorular	350
Geçmiş ile İlgili ve Demografik Sorular	351
Soru Tiplerini Ayırt Etme	351
Soruların Zaman Kipi	351
ÖRNEK 7.3 Soru Seçenekleri Matrisi	352
Soruların Sıralanması	352
Soruların Cümle Yapısı	353
Gerçekten Açık-Uçlu Sorular Sormak	353
İki Uçluluğun Dikenleri	354
Odaklı Sorular Sormak	358
Soruların Anlaşılabilirliği	361
“Neden” Sorularına Neden Dikkat Etmeli	363
Yakınlık ve Tarafsızlık	365
Tarafsız Sorular	365
Sorularda Aydınlatıcı Örnekler Kullanma	366
Rol-yapma ve Simülasyon Soruları	367
Varsayım Soruları	369
Alternatif Soru Formatları	370
Giriş Açıklamaları ve Bildirimler	370
Sonda Soruları (Probes) ve Tamamlayıcı Sorular (Follow-Up)	372
Mülakatın Akışı ile İlgili Geribildirimler	374
Destek ve Yanıtları Takdir Etme	375
Kontrolü Elde Tutma ve Yanıtların Kalitesini Artırma	375
Tek-Atımlık Sorular	378
Final veya Kapanış Sorusu	379
Tekniğin Ötesi	379
Mülakat Verisi Toplamanın Teknik Ayrıntıları	380
Veri Kaydı	380
ÖRNEK 7.4 Ses Kaydı Yapılan Mülakatlar İçin Öneriler: Mülakat Dökümünü Yapacak Kişilerin Çıldırmasını Nasıl Engellersiniz?	382
Mülakatlar Sırasında Notlar Tutmak	383
Mülakattan Sonra	383
Özel Uygulamalar ve Temel Meseleler	385
Sesli-Düşünme Protokolü Mülakatları	385
Odak Grup Mülakatları	385
Grup Mülakatları	390
Kültürler-Arası Mülakat	391
Dil Farklılıkları	392
Farklılaşan Norm ve Değerler	393
Standart Mülakat Yapmanın Ötesinde: Yaratıcı Nitel Soruşturma Türleri	394
Katılımcı Mülakat Zinciri	396
Verilerin Program Çalışanları Tarafından Toplanması	397
ÖRNEK 7.5 Araştırmacı Olmayanları Odak Grup Mülakatçısı Olarak Eğitime: Fuhuşu Bırakan Kadınlar	399

İnteraktif Grup Mülakatı ve Diyalogları	400
Yaratıcılık ve Veri Kalitesi: Nitel El İşçiliği	400
Özelleştirilmiş ve Hedefli Mülakat Yaklaşımları	402
Nitel Mülakat Yapmada Etik Sorunlar	405
Bilgilendirilmiş Onam ve Gizlilik	407
ÖRNEK 7.6 Etik Konular Kontrol Listesi	408
Bilgilendirilmiş Onamda Yeni Yönelimler: Gizliliğe Karşı İnsanların	
Kendi Hikayelerine Sahip Olması	411
Karşılıklılık: Mülakata Katılanlara Bedel Ödenmeli mi? Ödenmeli ise, Nasıl?	412
Araştırmacı Hassas Bilgi Elde Etmek İçin Ne Kadar Zorlamalı?	415
Dikkatli olun. Dışarısı Çok Tehlikeli	415
Mülakat Yapma Üzerine Kişisel Yansımalar	416
Maymunların Kralı ile Bir Mülakat	417
Halcolm'dan Mülakat Yapma Üzerine	418
EK 7.1. Ayrıntılı Mülakat Kılavuzu Örneği	419
EK 7.2. Standartlaştırılmış Açık-Uçlu Mülakat Örnekleri	422

KJSJM 3. Analiz, Yorum ve Raporlaştırma 429

8. Nitel Analiz ve Yorumlama	431
Bunlar Olmadan Analiz Tam Değildir	431
Nitel Analizin Güçlüğü	432
Bağlam Olarak Amaç	434
Analiz Ne Zaman Başlar?	436
Yoğun Betimleme	437
ÖRNEK 8.1 Nitel Veri Düzenleme ve Raporlama Seçenekleri	439
Verinin Düzenlenmesi	440
Verinin Korunması	441
Bilgisayar Destekli Nitel Veri Yönetimi ve Analiz	442
ÖRNEK 8.2 Nitel Analiz İçin Yazılım Programları Örnekleri	444
ÖRNEK 8.3 Nitel Analizle İlgili İnternet Kaynakları ve E-posta Tartışma Grupları	445
Durum Çalışmaları	447
ÖRNEK 8.4 Durum Çalışması: Muhtemel Analiz Katmanları	448
Veriden Durum Çalışmasına	449
ÖRNEK 8.5 Durum Çalışmalarını Yapılandırma Süreci	450
Örüntü , Tema ve İçerik Analizi	452
Tümevarımsal ve Tümdengelimsel Nitel Analizler	453
Özgün Kavramlar ve Uygulamalar	454
Duyarlılaştırıcı Kavramlar	456
Yerel Tipolojiler	457
Araştırmacının Oluşturduğu Tipolojiler	458
ÖRNEK 8.6 ABD Nüfus Sayımında Kökene Dair Nitel Analiz	461
Analizin Entelektüel ve Mekanik Boyutları	462
Verinin Kodlanması, Örüntülerin Bulunması, Temaların Etiketlenmesi ve Kategori	
Sistemlerinin Geliştirilmesi	462

ÖRNEK 8.7	İlk Elden Kodlama Örnekleri: Alan Notlarında	
	Kenar Boşluğuna Yazılan Örnek Kodlar	464
	Kodlama ve Sınıflamada Çakışma ve Sapma	465
	Maddi Anlamlılığın Belirlenmesi	467
	Mantıksal Analiz	468
ÖRNEK 8.8	Liseden Ayrılma ile İlgili Öğretmen Rollerinin Ampirik Bir Tipolojisi	469
	Bir Süreç/Çıktılar Matrisi	471
ÖRNEK 8.9	Paydaşların Risklerinin Belirlenmesi/Haritalandırılması	472
ÖRNEK 8.10	Veri Toplama ve Analize Yönelik Kavramsal Yönerge: Planlama, Değerlendirme ve Raporlama	473
ÖRNEK 8.11	Program Süreçleri ve Sonuçları Arasındaki Matris Bağları	474
	Bir Analiz Örneği: Nitel Veride Süreçlerin, Sonuçların ve Bağlantıların Tanınması	474
	Bulguların Yorumlanması	477
	Anlama Yönelik Yorumlama	477
	Karşılaştırmalar, Nedenler, Sonuçlar ve İlişkiler	478
	Kurama Dayalı Analiz Yaklaşımları	481
	Fenomenolojik Analiz	482
	Kuram Oluşturma	487
	Karşılaştırmalı Nitel Analiz	492
	Analitik Tümevarım	493
	Özel Analitik Konular ve Çerçevesler	494
	Yansıtıcılık ve Söylem	494
	İşbirlikli ve Katılımcı Analizler	496
	Yorumbilimsel Döngü ve Yorum	497
	Örgütsel Dokümanların Analizi	498
	Dramaya Dayalı Analiz	499
	Bir Şey Bulamama	500
	Nitel Çalışmaları Sentezleme	500
	Sonuçları Raporlaştırma	502
	Betimleme ve Yorum Arasında Denge	503
	Metafor ve Analoji Yoluyla İletişim Kurmak	504
	Sonuç Çıkarma	506
	Değerlendirme Raporu Konusunda Özel Meseleler ve Bir Örnek	506
	Geri Bildirim ve Analiz	506
	Yerli Tipolojiler Yoluyla Değerlendirmeli Geri Bildirim	507
ÖRNEK 8.12	Gözlemleri Algılanan Etkilerden Ayırt Etmek	509
	Bir Rapor Yazmak veya Yazmamak?	510
	Odak Noktası	511
	Yönetimsel Özet ve Araştırma Özeti	511
ÖRNEK 8.13	Yararlılık Odaklı Değerlendirmenin Raporlaştırılması	512
	Anı Yaşa (Carpe Diem) Brifingleri	512
	Nitel Araştırmanın Yaratıcılığı	512
	Geçmiş ve Gelecek: Hangi Yöne Bakılacağına Karar Verme	515
	EK 8.1. Bir Kod Kitabından Çoklu Kodlayıcıların Kullanımına Sunulmuş Alıntılar	516
	EK 8.2. Mike: Açıklayıcı Bir Durum Çalışması	518
	EK 8.3. Betimleyici Bir Mülakat Analizinden Alıntılar: Yaban Eğitim Programı	
	Katılımcılarından Sonuçlar Üzerine Düşünceler	525

Bölüm Arası:

Nitel Araştırma Bilmeceleri: Ben Kimim?

Gary D. Shank

537

9. Nitel Analizin Kalitesinin ve İnanılabilirliğinin Artırılması

541

Hakikati Yorumlamak

541

Kaliteyi Yargılama İçin Alternatif Ölçütler

542

ÖRNEK 9.1

Nitel Araştırmaların Kalitesini ve İnanılabilirliğini
Yargılamak İçin Alternatif Ölçütler Dizisi

544

Geleneksel Bilimsel Araştırma Ölçütleri

544

Sosyal İnşacılık ve Yapılandırmacılık Ölçütleri

546

Sanatsal ve Anımsatıcı Ölçütler

547

Eleştirel Değişim Ölçütleri

548

Değerlendirme Standartları ve İlkeleri

549

Bulutlar ve Pamuk: Bakış Açılarını Karıştırma ve Değiştirme

551

İnanılabilirlik

552

Titizlik: Analizin Kalitesini Arttırma Stratejileri

553

Analizlerde Dürüstlük: Rakip Sonuçlar Oluşturma ve Değerlendirme

553

Olumsuz Durumlar

554

Üçgenleme

555

ÖRNEK 9.2

Bir Üçgenleme Hikayesi: Sonuçların Daha Fazla Alan
Çalışması ile Test Edilmesi

559

Desenin Kontrolü: Yöntemleri ve Verileri Bağlamda Tutma

563

Alınan Yüksek-Kaliteli Dersler

564

ÖRNEK 9.3

Alınan Yüksek-Kaliteli Dersler

565

Araştırmacının İnanılabilirliği

566

Araştırmacı Etkilerini Dikkate Alma: Tepki Çeşitleri

567

Entelektüel Titizlik

570

Paradigmalar Tartışması ve İnanılabilirlik

570

Sayılar Oyununun Ötesi

572

Nesnellik ve Öznellik Ötesi: Yeni Kavramlar ve Yeni Dil

574

Kalite Ölçütü Olarak Hakikat ve İşe Yararlılık Üzerine Düşünceler

577

Genellemelerden Kestirime ve Aktarılabilirliğe

581

İnanılabilirlik Sorununun Geçmişi: Nitel Yöntemlerin Artan Meşruluğu

584

Nitel-Nicel Tartışmasının Ötesi

584

Ölçüt ve İddiaları Eşleştirme

587

EK 9.1. Durum Çalışması: Bir Belgeleyicinin Bakış Açısı

589

Kaynaklar

K1

Yazar İndeksi

İ37

Konu İndeksi

İ49

Yazar Hakkında

Y57

Çeviri Ön Sözü

Nitel araştırmanın doğasını, felsefi temellerini, yöntem, teknik ve desenlerini zengin örneklerle destekleyerek ayrıntılı bir şekilde ele alan bu eser, nitel araştırma alanında bir başyapıt olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde sosyal bilimlerdeki akademik çalışmalarda nitel araştırmaların sayısının giderek arttığı, niteliklerinin de bu artışa paralel olarak sıklıkla sorgulandığı bir dönemde böylesine önemli bir eserin Türkçeye kazandırılması projesi, nitel araştırma yaklaşımlarının daha iyi bir şekilde anlaşılıp uygulanması yönünde ilgililere somut bir katkı sağlayacağı düşüncesiyle hayata geçirilmiştir.

Eser, titiz bir çeviri sürecinin sonucunda okuyucuyla buluşturulmuştur. Kitaptaki her bir bölüm farklı kişiler tarafından çevrildiği için ortak bir dilin kullanılmasını sağlamak amacıyla, çeviri sürecinin başında kitapta geçen terimlerin Türkçe karşılıklarının belirlenmesi önem kazanmış ve alandaki mevcut kaynaklar da göz önünde bulundurularak kitapta geçen terimlerin Türkçe karşılıkları konusunda bir uzlaşmaya varılmıştır. Bölüm çevirmenlerinin çevirilerini tamamlamalarının ardından, her bir bölümün çevirisi diğer bölümleri çevirenler tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, böylece hem kitabın bütününde ortak dilin kullanılması hem de akıcılık, kavramsal bütünlük vb. konularda ortaya çıkabilecek hata payının asgari düzeye indirgenmesi sağlanmıştır. Çeviride orijinal metne sadık kalınmaya çalışılmıştır. Kitabın çeviri sürecinde her ne kadar titiz çalışılmış olsa da, her çeviri eserde

olduğu gibi bu çalışmada da muhakkak hata veya eksiklikler olacaktır. Bu noktada siz değerli okuyucuların görüş ve önerileri kitabın daha sonraki Türkçe baskıları için önem arz etmektedir. Elinizdeki bu kitabı iyileştirme yönündeki her türlü görüş ve önerilerinizi mbutun@cumhuriyet.edu.tr veya sbesdem@hotmail.com e-posta adreslerine ya da ilgili bölümü çevirenlere iletmeniz bizi memnun edecektir.

Görüş ve önerileriyle çeviri sürecine yön veren tüm çalışma arkadaşlarımıza, özellikle de çeviri ekibinde yer alan arkadaşlarımızın yetiştirilmesinde emeği geçen tüm hocalarımıza saygılarımızı sunuyoruz.

Kitabın yayımlanmasında desteklerini ve emeklerini esirgemeyen Sayın Servet SARIKAYA'ya, Yayın Proje Yönetmeni Sayın Ayşegül EROĞLU'na, kitabın düzenlenmesindeki katkılarından dolayı Sayın Hande TÜKENMEZ'e, kitabın sayfa tasarımını yapan Sayın Uğur SAÇI'ya, kitabın son halini satır satır okuyan, kıymetli görüşleriyle sürece ışık tutan Sayın Doç. Dr. Kasım KIROĞLU'na ve tüm Pegem Akademi Yayıncılık çalışanlarına teşekkürü borç biliriz. Ayrıca SAGE Yayınevi adına Carly TAYLOR'a buradan teşekkür ederiz. Özellikle böylesine önemli temel bir eseri bilim dünyasına kazandıran Michael Quinn PATTON'a da minnettarlığımızı belirtmek isteriz. Kitabın Türk bilim dünyasına, bilimsel araştırma yöntemleri ile ilgili dersleri yürüten öğretim elemanlarına, tüm lisans öğrencilerine ve yüksek lisans veya doktora çalışmalarını yürüten lisansüstü öğrencilerine katkı sağlaması dileği ile...

Yazar Hakkında

Michael Quinn Patton, eyalet şairi Garrison Keillor'a göre "tüm kadınların güçlü, tüm erkeklerin iyi görünümlü ve tüm çocukların ortalamanın üstünde olduğu" Minnesota'da yaşamaktadır. Wisconsin Üniversitesi'nde sosyoloji alanında kendisinin doktora çalışmalarında güçlü bir nicel yönelim olmasına rağmen, Minnesota'daki bu ilginç istatistiksel çeşitlilik eksikliği onu nitel araştırmalara yönlendirmiştir. Patton, şu anda, geleneksel olmayan, disiplinler arası ve kişisel olarak tasarlanmış bir doktora programı olan The Union Institute'de lisansüstü öğretiminde görev yapmaktadır. Patton, 18 yıl boyunca Minnesota Üniversitesi'nde görev yapmıştır. Minnesota Üniversitesi tarafından kendisine yenilikçi öğretim dalında Morse-Amoco ödülü verilmiştir. Ayrıca bu üniversitenin Minnesota Sosyal Araştırmalar Merkezi'nin (Minnesota Center for Social Research) yöneticiliğini 5 yıl boyunca yürütmüştür. Patton'nun aynı zamanda Minnesota

Üniversitesi hikâye anlatıcılığı yarışmasını da kazandığını öğrenmek bu kitabın okurlarını şaşırtmayacaktır.

Patton, SAGE Yayınevi tarafından basılan; Utilization-Focused Evaluation, Creative Evaluation, Practical Evaluation, How to Use Qualitative Methods in Evaluation, Family Sexual Abuse: Frontline Research and Evaluation isimli beş farklı kitap kaleme almıştır. Patton, Program Değerlendirmede Yeni Yön (New Direction in Program Evaluation) dergisinde Kültür ve Değerlendirme (Culture and Evaluation) isimli çalışmayı yayımlamıştır. Patton'un yaratıcı kurgusal olmayan kitabı; Büyük Kanyon Kutlaması: Bir Baba-Oğul Keşif Gezisi (Grand Canyon Celebration: A Father-Son Journey of Discovery), 1999 Minnesota Yılın Kitabı yarışması finalistlerindendir.

Yazar, Amerikan Değerlendirme Derneği'nin (American Evaluation Association) eski başkanı olup; hem

Değerlendirme Araştırma Derneği'nden (Evaluation Research Society) faydalı ve pratik değerlendirmeye olan olağanüstü katkılarından dolayı Alva ve Gunnar Myrdal Ödülü'nü, hem de Amerikan Değerlendirme Derneği'nden değerlendirme teorisine hayatboyu katılımlarından dolayı Paul F. Lazarsfeld Ödülü'nü alan tek isimdir. Ayrıca uygulamalı sosyolojiye olağanüstü katkılarından dolayı Uygulamalı Sosyoloji Derneği (The Society for Applied Sociology) 2001 yılı Lester F. Ward Ödülü'nü yazara layık görmüştür.

Halcolm, bu kitabının ilk baskısında (1980) bildiklerimizi -ya da bildiğimizi sandıklarımızı- nasıl öğrendiğimizin derin felsefi temellerini hikâyelerle anlatan bir nitel araştırma ilham perisi ve Sufi-Zen eğitim ustası olarak ilk kez görücüye çıkmıştır.

Halcolm'un (yavaşça telaffuz edildiğinde) adı gibi derin ifadeleri de bize "nasıl oluyor?" diye düşündürür. Halcolm karakteri oluşturulurken hem Sufi hikâyelerinden (Şah 1972, 1973) ve Nasrettin Hoca karakterinden hem de bilim kurgu yazarı Robert Heinlein'in (1973) ölümsüz karakteri, ölümlülere bilgelik sunarak zaman ve uzayda yolculuk eden, insanoğlunun yaşayan en eski üyesi Lazarus Long karakterinden esinlenilmiştir.

Biraz ilham perisi, biraz canciğer dost, bir parça edebi karakter, biraz da araştırmacı olan Halcolm'un bu araştırma ve değerlendirme kitabında zaman zaman ortaya çıkması, düşündüğümüz şeyin gerçek olduğunu ölçüp biçmeyi, düşündüğümüz şeyleri bilmeyi (ya da bilip bilmediğimizi) sorgulamamızı ve düşüncemizin nasıl oluştuğunu bilmeyi (ya da bilip bilmediğimizi) araştırmamızı bize hatırlatır.

Ön Söz

Hikâyeye göre hararetli bir felsefe dersinin sonunda öğrencilerden biri isyanını şu şekilde dile getirmiştir: “Profesör, inandığım her şeyde bir boşluk oluşturdunuz, fakat bu boşluğu doldurmak için bana hiçbir şey vermediniz.”

Profesör şu şekilde karşılık vermiştir: “Belki hatırlarsınız, Herkül’e verilen görevlerden biri Augean’nın tüm ahırlarını temizlemektir. Fakat temizlemenin ardından onları doldurması gerekmiyordu.”

Gözden geçirilmiş bu baskının amacının bir kısmı nitel Augean ahırlarını temizlemek iken, asıl Herkül’ün görevi, ne ekleneceğine karar verebilmektir. Ahırların temizlenmesi ile yetinen profesörün aksine, revizyon yapacak yazar, ahırları taze besin ve yemlerle doldurmak sorumluluğunu taşımaktadır. Bu sorumluluk son yıllarda nitel araştırma alanındaki emsalsiz gelişimden dolayı özellikle zordur.

Bu yeni baskıyı hazırlarken, nitel yöntemler, program değerlendirme ve durum

çalışmaları üzerine, son on yılda basılmış binlerce kitap, monograf ve çalışmanın yanı sıra, farklı disiplin ve meslek alanlarındaki dergilerde yer alan yüzlerce makale inceledim. Bu süreçte, *Qualitative Inquiry and Field Methods* isimli iki yeni önemli nitel derginin yanı sıra mesleki alanlara özgü birçok nitel dergi (örneğin sağlık, hemşirelik, sosyal çalışmalar, örgütsel gelişim) ve özel yaklaşımlara yönelik bazı dergiler yayımlanmaya başlandı (örnek; *Grounded Theory Review*). *Handbook of Qualitative Research* (1994) ya-

yımlandı, ardından yeniden gözden geçirilerek basıldı (2000) ve *Handbook of Methods in Cultural Anthropology* (1998) isimli eser görücüye çıktı. Nitel analizi kolaylaştırmaya yönelik yeni yazılım programları geliştirildi. Kişilerarası iletişimin kolaylaştırılmasını sağlayan internet e-posta tartışma grupları ortaya çıktı. İşte sözü edilen Herkünsel zorluk, temel eğilimleri, örüntüleri ve temaları ortaya koymak amacıyla bu baş döndürücü geometrik gelişmeyi analiz etmektir. Bu analizin sonuçları elinizdeki bu yeni baskı içerisinde sunulacaktır.

Bu kitabın *Qualitative Evaluation Methods* başlıklı ilk baskısı (1980), nitel yöntemlerin, o zamanlarda henüz gelişmekte olan program değerlendirme alanına uygulanmasındaki çeşitli yaklaşımlar üzerine odaklanmıştı. (The American Evaluation Association 1984 yılına dek kurulmamıştı). Bu ilk baskı, farklı yöntemlerin ve alternatif paradigmaların göreceli değeri hakkındaki hararetli nitel-nicel arasındaki tartışmaların tam ortasında ortaya çıktı. *Qualitative Evolution and Research Methods* başlıklı ikinci baskı (1990) ise paradigmalara ilişkin olgunlaşan tartışmalardan etkilenmişti. Bu çalışmada farklı teorik ve felsefi bakış açılarının nitel araştırmaları ne şekilde etkilediğine daha fazla dikkat çekilmiş, ayrıca değerlendirme alanının gelişmesiyle birlikte bu alandaki çeşitli uygulamalara yer verilmiştir. Bu son baskıda da bir başlık değişimine gidilmiş ve kitabın ismi *Qualitative Research and Evaluation Methods* olmuştur. Bu başlık, şüphesiz ki birçoğu değerlendirme çalışmaları içerisinde yer alan, farklılaşan araştırma gündemi ve akademik iletişimin sürüklediği nitel araştırmanın son on yıldaki gelişimini yansıtmaktadır.

Nitel-nicel arasındaki klasik tartışma; farklı metodolojik yaklaşımların gerekli ve güvenilir olduğunun, karma yöntemlerin özellikle değerli olabileceğinin ve sorunun

bazı sınırlı metodolojik geleneklere bağlı kalmaktan ziyade, yöntemlerin araştırma sorularına uygun bir şekilde eşleştirilmesinde olduğunun anlaşılmasıyla büyük anlamda çözüme ulaşmıştır. Nitel araştırmanın değerini ortaya koymaya yönelik nicelci ve deneycilerle tartışma gereksiniminin azalmasıyla birlikte, birbirilerinden çok farklı bakış açılarıyla farklı nitel araştırma yöntemleri kullandıklarını fark eden nitel araştırmacılar artık dikkatlerini birbirlerine yöneltmişlerdir. Böylelikle nitel yöntem-bilimciler ve kuramcılar artık birbirleriyle tartışmaya başlamıştır. Nitel yöntemlerdeki tüm bu gelişimsel çalışmaların sonucunda, artık nitel ve nicel eğilimli akademisyen ve değerlendirmeciler arasındaki farklılıklar kadar nitel araştırmacılar arasında da farklılık bulunmaktadır. Bu yeni baskının öncelikli amacı, bu tartışmadaki temel bakış açılarını açıklığa kavuşturmak, günümüzde kullanılan nitel yaklaşımların farklılıklarının bir portresini çizmek ve bu farklılaşmanın pratikteki etkilerini incelemektir. Bu inceleme, özellikle, yeni yönelimler ile ilgili tartışmaların içerisinde yer alan ve çeşitliliğin artması ile paralel bir değişim gösteren program değerlendirme alanı üzerine olsa da, sadece bu alanla sınırlı değildir.

■ Bu Baskının Düzeni

Birinci bölümde nitel bulgulara dair farklı örnekler yer verilmiştir. Nitel çalışmaların sonucunda neyin elde edildiğini göstermek ve bu tür bir araştırmayla yeni tanışan kişilere nereye varabileceklerini ve ne üretmeye çalıştıklarını gösterebilmek için nitel araştırmanın ürünlerinin önemli örneklerinden birkaç tanesini sunarak konuya giriş yapılmıştır. İkinci bölümde nitel araştırmayı tanımlayan temel stratejik temalar gözden geçirilmiş ve bunlara bazı

eklemeler yapılmıştır. Üçüncü bölümde son on yılda belirgin bir şekilde ortaya çıkanlar da dâhil olmak üzere farklı nitel yaklaşımlar incelenmiştir. Dördüncü bölümde değerlendirme, eylem araştırması, örgütsel, toplumsal ve uluslararası gelişim alanlarında, birçoğu yeni olan çok sayıda nitel uygulama sunulmuştur. Beş, altı ve yedinci bölümlerde nitelikli veri elde etmek için gerekli beceri ve yeterliklerin üzerinde özellikle durularak; amaçlı örneklem, karma yöntemler, alan çalışması, gözlemsel yaklaşımlar ve mülakat yapma konularında yol gösterilmiş, araştırmanın deseni ve veri toplama ele alınmıştır. Sekizinci bölümde her zaman çalışmanın en zor kısmı olan nitel verinin analizi için süreç ve yönergeler sunulmuştur. Son olarak dokuzuncu bölümde paradigmalara, politikalara ve nitel araştırmanın kalitesini ve inanılabilirliğini arttırmak için çeşitli yaklaşımlara değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde, nitel araştırmanın niteliğini ele alırken ve değerlendirirken, birbirinden tamamen ayrı ve rekabet halinde olduğunu düşündüğüm beş farklı çerçeveyi tanıttım. Bunlar; geleneksel bilimsel araştırma ölçütleri, sosyal inşa ve yapılandırmacılık ölçütleri, sanatsal ve anımsatıcı ölçütler, eleştirel değişim ölçütleri ve pragmatik, yararlılık amaçlı değerlendirme standartları ve ilkelidir. Tüm bu çalışma boyunca, alışkın olduğum üzere yüzlerce yeni hikâye ve örnek ekledim. Ayrıca önemli noktaları özetlemek ve açıklığa kavuşturmak için elliden fazla yeni örnek oluşturdum.

■ Teşekkür

Bu ön söze nitel araştırmadaki muazzam gelişim ve artan çeşitlilik içerisinde Herküllsel bir göreve dikkat çekerek başladım. Bir görev ise Herküllsellikten bile fazlasını gerektirdi ve ben bunu tamamlayamadım.

Yıllar boyunca anlayışında ve anladıklarını yazıya dökmemde kendilerine başvurduğum ve minnettar olduğum, teşekkür etmem gereken birçok meslektaşımı ve değerlendirmeciye listelemeye başladım. Fakat bu üçüncü baskıya başladığımda artık çok fazla nitel yol kat etmişim ve teşekkür etmem gereken kişilerin listesi oldukça uzundu ve burada yazacağım kişiler arasından teşekkür etmeyi unutacaklarım olması gibi bir risk alamazdım. Okuyucuyu bir başlangıç noktası olarak yalnızca kitaptaki hikayelere ve referanslara yönlendirebilirdim.

Fakat New York'un Tupper Lake kentinde yaşayan karikatürist Michael Cochran'a ayrıca teşekkür etmek durumundayım, zira bu kitaptaki yolculukta okuyucuların yolunun aydınlatılabilmesi için birçok çizim yaptı. Kendisi ile işbirliğimiz Union Institute araştırma yöntemleri seminerinde başladı. Kendisi bu semineri karikatürleri kullanarak değerlendirmişti. Burada karikatürlerini gördüm, zekâsını ve stilini beğendim ve kendisine nitel araştırma ile ilgili bilgiler sundum. Kendisi de bunları karikatür sanatına dönüştürdü. Kendisine espri yeteneği ve kabiliyeti için teşekkür ederim.

Sage Yayınevi'nin editör ve üretim elemanlarına da ayrıca teşekkür ederim. C. Deborah Laughton ile çalışmanın ayrıcalığını ancak daha önce sınırlı vizyonları ve anlayışları olan editörlerle çalışmış olan kişiler takdir edebilir. Nitel yöntemler ve değerlendirmede deneyimli ve bilgili olan Deborah Laughton, bu sanatı en az diğer uygulamacılar kadar derinlemesine bilmekle kalmayıp, ihtiyaç bulunduğunu düşündüğü çalışmaları kavramsallaştırarak ve yazarları besleyerek bu alanı şekillendirmiş ve çalışmaların meyvelerini (ürünlerini) vermelerini sağlamıştır. Kendisinin aynı zamanda hem yazar hem de tasarımcı olması da bana onunla eşsiz bir işbirliği kurma fırsatı sundu. Kate Peterson'un yazı kontrol

ve düzenleme yeteneği de bana yazılarımda açıklık ve okunabilirliği sağlamış oldu.

Janelle Lemaster'ın iç tasarımı ham taslağın şu anda elinizde tuttuğunuz incelikle işlenmiş kitap haline gelmesini sağladı. Diana Axelsen üretim editörü olarak her şeyi bir araya getirdi ve kitabın zamanında çıkmasını sağladı. Kendisinin yüksek yönetim yeterliğine olan büyük güvenimin yanı sıra espri yeteneğini de takdir etmeden geçemem. Son olarak süper Sage üretim ekibine teşekkür ederim ve kurumun ortak kurucularından Sara Miler McCune'a *Utilization-Focused Evaluation*'ın (1978) ilk baskısının çıkarılmasındaki yönetiminden dolayı teşekkür ederim. Kendisinin vizyonu ve takip ettiği işi tamamlama yeteneği, Sage Yayınevi'nin hem değerlendirme hem de nitel araştırma kitaplarını yayımlayan öncü bir yayınevi olmasını sağlamıştır.

Okuyucunun affına sığınarak, bu üçüncü baskının tarihsel bağlamını daha ayrıntılı bir şekilde sunma isteği, yıllar önce yazdığım ilk ön sözden alıntıladığım aşağıdaki metni buraya dâhil etmeme neden oldu:

Diğer yazarların da bildiği gibi bunun gibi bir kitaba ailenin yaptığı katkının anlatılması asla mümkün değildir; zira böylesine zorlu bir süreçte hem yazarın kendisi hem de ailesi için büyük fedakârlıklar yapmak gerekmektedir. Sara Miller McCune beni bu kitabın yazılması için ikna ederken, Jeanne beni hem yeni çıkacak bir kitabı hem de yeni doğmuş

bir bebeği birlikte büyütebileceğimizi ikna etmeye çalışıyordu. Jeanne'in kitaba katkısı, kişi ve profesyonelin neden kimi zaman ayrılamayacağını ve ayrılmaması gerektiğini gösterdi. Jeanne'in kendi alan çalışmalarını ve mülakat deneyimleri hakkındaki fikirleri, bu kitabın bazı kısımlarında yaşadığım çıkmazların üstesinden gelmeye yardımcı oldu. Editörlük anlamındaki yardımları son derece değerliydi. Bunlar sadece somut katkılarıydı; manevi olanlar ise bu kitabın gerçekleşmesini sağlayanlardı.

Bu manevi destekler ve Jeanne'in sürekli katkısı eserin yazımı süresince devam etti. Bu arada yukarıda bahsedilen yeni doğmuş bebek Quinn Campbell mühendislikte yüksek lisans derecesini tamamladı ve kız kardeşi Charmagne Campbell-Patton üniversiteyi bitirmek üzere. Bunlar tamamlanırken ağabeyleri Brandon Patton bir yandan nitel yöntemler ile ilgili gerçekleştirdiğim iki günlük atölye çalışmamda yer alarak, ilk değerlendirme alan çalışmasına hazırlanırken diğer yandan hayattaki gerçek tutkuları olan yazı yazma ve rock müzik icra etme süreçlerine devam etti. Dolayısıyla yıllar bu şekilde geçerken olgulaşmaktan, çocukları büyütmekten, eski günleri anımsamaktan, yeni günleri kutlamaktan ve eski nitel Augéan ahırlarını temizlerken diğer yandan bunları yeni besinlerle doldurmaktan mutluluk duydum. Bunlar birazdan okuyacağınız besinlerdir.

Nitel Araştırmada Kavramsal Konular

- Psikometristler *onu* ölçmeye çalışır.
Deneyseleiler *onu* kontrol etmeye çalışır.
Mülakatçılar *onunla* ilgili sorular sorar.
Gözlemciler *onu* izler.
Katılımcı gözlemciler *onu* yapar.
İstatistikçiler *onu* sayar.
Değerlendirmeciler *onu* değerlendirir.
Nitel araştırmacılar *onun* içerisinde anlam arar.
- Şüpheniz olduğunda gözlemleyin ve sorular sorun.
Emin olduğunuzda daha çok gözlemleyin ve daha fazla soru sorun.
- Gigo'nun tümdengelim kanunu: Girdi ne ise çıktı da odur.¹
Halcolm'un tümevarım kanunu: Hiçbir yeni deneyim yoksa hiçbir yeni anlayış yoktur.
- Nitel araştırma insanın tüm kapasitelerinden en kullanışlı olanını işler:
Öğrenme kapasitesi.

¹ **Ç.N.:** Bilgisayar alanına özgü bu sözün anlamı: bir sisteme geçersiz bir veri girilirse, çıktı da geçersiz olacaktır. Girdi yanlış ise çıktı da yanlış olacaktır.

- Mucitlere şöyle denir: “Kalıpların dışında düşün.”

Nitel akademisyenler öğrencilerine şöyle der: “Kalıpları inceleyin. Gözlemleyin. İçten. Dıştan. İçten dışa, dıştan içe doğru. Nerede? Nasıl oraya geldi? Etrafında ne var? Kim onun bir “kalıp” olduğunu söyledi? Söyledikleri ne anlama geliyor? Neden bu kadar önemli? Veya önemli mi? “Kalıp” olmayan nedir? Kalıp hakkında sorular sor. Diğerlerini kalıp hakkında sorgula. İçten yansıyan bakış açıları nelerdir? Dıştan yansıyan bakış açıları nelerdir? Kalıbın diyagramlarını incele. Kalıpla ilgili dokümanlar bul. *Düşünmenin* kalıpla ne ilgisi var? *Bu* kalıbı anla. Başka bir kalıbı incele. Sonra bir başkasını. *Kalıbı* anla. Anla. Daha sonra kalıbın içi *ve* dışı üzerinde kafa yorabilirsin. Belki. Bir süre. O değişene kadar. Sen değişene kadar. Dış tekrar iç haline gelene kadar. Daha sonra tekrar başla. Kalıbı incele.”

- Hiçbir zaman kanıtlama mecburiyeti yoktur. Sadece deneyimlenecek ve anlaşılacak dünya vardır. Deneyim yolculuğunun yükünü hafifletmek için kanıtlama mecburiyetinden kurtulun.

– Halcolm’un *Laws of Inquiry* isimli eserinden

1

Nitel Araştırmanın Doğası

Yrd. Doç. Dr. Mesut BÜTÜN

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Selçuk Beşir DEMİR

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Nitel Yöntemlerin Meyvesi

Bir zamanlar, hiçbir meyve ağacı olmayan ülkenin birinde bir adam yaşamış. Bu adam zamanının çoğunu okumaya harcayan bir akademisyenmiş. Okuduğu yazılarda sıklıkla meyve denen şeyden söz edilirmiş. Kitaplardaki betimlemeler, bir yolculuğa çıkıp meyveyi bizzat görmesi için akademisyeni cezpt etmiş.

Pazar yerine gidip meyve diyarını nerede bulacağını araştırmaya koyulmuş. Uzun bir araştırmadan sonra yolu bilen birine rastlamış. Uzun ve zorlu bir yolculuktan sonra yönlendirilen yere gelmiş ve kendisini kocaman bir elma bahçesinin girişinde bulmuş. Tam bahar ayıymış ve elma ağaçları çiçek vermiş.

Akademisyen meyve bahçesine girmiş ve bir çiçeği kopararak ağzına atmış. Çiçeğin ne dokusunu ne de tadını sevmiş. Hemen başka bir ağaca gidip başka bir çiçek alarak ağzına atmış, sonra bir başkasına, sonra bir başkasına. Her bir çiçek oldukça güzel olmasına rağmen kendisine lezzetsiz gelmiş. Meyve bahçesini terk edip yurduna geri dönmüş ve meyvenin gereğinden fazla değer verilmiş bir yiyecek olduğunu arkadaşlarına anlatmış.

Meyvenin, bahar çiçeği ve olgunlaşmış hali arasındaki farkı ayırt edemediğinden aradığı şeyi bulmamış olduğunun hiçbir zaman farkına varamamış.

– Halcolm’un *Inquiry Parables* isimli eserinden

ÖRNEK 1.1**Üç Nitel Veri Türü**Mülakatlar

Açık uçlu sorular ve incelemeler insanların deneyimleri, algıları, fikirleri, duyguları ve bilgileri ile ilgili derinlemesine cevaplar alınmasını sağlar. Veriler yorumlanmanın yapılabilmesi için bağlamı yeteri derecede yansıtan doğrudan alıntılar içermektedir.

Gözlemler

Etkinlikler, davranışlar, eylemler, söyleşiler, kişiler arası etkileşimler, örgütsel ve toplumsal süreçlere veya insan deneyimlerinin gözlemlenebilir herhangi başka bir yönüne ilişkin alan çalışması betimlemeleri. Veriler alan notlarından oluşur: gözlemlerin gerçekleştirildiği bağlamı içeren zengin ve detaylı betimlemelerdir.

Dokümanlar

Yazılı materyaller ve örgütsel, klinik veya program kayıtlarından elde edilen diğer dokümanlar; muhtıra ve yazışmalar; resmi yayınlar ve raporlar; kişisel günlükler, mektuplar, sanatsal çalışmalar, fotoğraflar ve hatırlanmaya değer şeyler; açık uçlu anketlere verilen yazılı yanıtlar. Veriler bağlamı kayıt eden ve saklayan dokümanlardan sağlanan alıntıları içerir.

Nitel Veriyi Tanımak

Bu kitapta nitel verinin nasıl toplandığı, analiz edildiği ve kullanıldığı ele alınmaktadır. Öncelikle nitel yöntemlerin meyvesini (ürünlerini) inceleyelim. Ne aradığınızı farkında olmanız için nitel veri ve bulguların nasıl bir şey olduğunu bilmeniz gereklidir. Ayrıca nitel verilerin niteliğini değerlendirmek için ölçütlerin bilinmesi de önemlidir. Elmalar pazarlara, türlerine (kırmızı, sarı), amaçlarına (örneğin pişirme, yeme) ve niteliklerine göre ayrılmış bir şekilde gelir. Buna benzer bir şekilde nitel çalışmalar da tür, amaç ve nitelik açısından çeşitlilik gösterirler.

Nitel bulgular üç farklı veri toplama şeklinden meydana gelir: (1) derinlemesine, açık uçlu mülakatlar; (2) doğrudan gözlem ve (3) yazılı dokümanlar. *Mülakatlar* kişilerin deneyimleri, fikirleri, duyguları ve bilgileri ile ilgili doğrudan alıntılar yapılabilmesine olanak verir. *Gözlemler*den elde edilen veriler insanların etkinlikleri, davranışları,

eylemleri ve insan deneyiminin gözlemlenebilen kısımları olan tüm kişiler arası etkileşimin ve örgütsel süreçlerin detaylı bir şekilde betimlenmesini mümkün kılar. *Doküman analizi* örgütsel, klinik veya program kayıtlarının tam metinlerinin ya da bunlardan yapılan alıntıların, muhtıra ve yazışmaların, resmi yayınlar veya raporların, kişisel günlüklerin, açık uçlu anketlere verilen yazılı cevapların incelenmesini kapsamaktadır (Bakınız, Örnek 1.1)

Nitel analiz için gerekli olan veriler genellikle alan çalışmasından elde edilir. Alan çalışması esnasında araştırmacı, çalışma yaptığı ortamda zaman geçirir. Bu ortam bir program, organizasyon veya bir toplum olabileceği gibi, araştırmada önem arz eden gözlemlerin, mülakat yapılan kişilerin ve analiz edilen dokümanların içerisinde yer aldığı durumlar da olabilmektedir. Araştırmacı *katılımcı gözlemci* olarak etkinliklerin veya etkileşimlerin kimi zaman içinde yer alarak ilk elden gözlemler yapar. Örneğin bir değerlendirmeci, düzenli bir program

üyesi, katılımcı veya öğrenci olarak çalışma yaptığı programın tüm aşamalarında veya bir kısmında yer alabilir. Nitel araştırmacı insanlarla deneyimleri ve algıları hakkında konuşur. Daha resmi bir şekilde kişisel veya grup mülakatları da yapılabilir. İlgili kayıtlar ve dokümanlar incelenir. Bu gözlemler, mülakatlar ve doküman incelemeleri yoluyla detaylı alan notları toplanmaktadır. Bu alan notlarından elde edilen büyük çapta ham veri, içerik analizine tabi tutularak önemli tema, kategori, açıklayıcı durum örneklerine ayrılıp okunabilir anlatı betimlemelerine dönüştürülür. Alan çalışması ve sürekli analizlerden elde edilen temalar, örüntüler, anlayışlar ve içgörüler nitel araştırmanın meyveleridir.

Nitel bulgular tek başlarına veya nicel verilerle birlikte sunulabilir. Nicel ve nitel verinin birlikte kullanıldığı çoklu yöntemlere başvuran araştırma ve değerlendirme çalışmaları yaygındır. En basit anlamda, hem cevapları önceden belirlenmiş (kapalı uçlu) soruların hem de açık uçlu soruların birlikte kullanıldığı bir anket veya mülakat, nicel

ölçüm ve nitel araştırmanın sıklıkla nasıl birleştiğine bir örnektir.

Nitel verinin niteliği büyük ölçüde araştırmacının metodolojik becerisine, duyarlılığına ve dürüstlüğüne dayanır. Sistematik ve özenli gözlem, sadece ortamda var olma ve etrafa bakma anlamına gelmez. Mülakatı usta bir şekilde gerçekleştirmek, sadece sorular sormak anlamına da gelmez. İçerik analizi sadece orada bulunanı okumaktan çok daha fazlasını gerektirir. Gözlem, mülakat ve içerik analizi yoluyla kullanışlı ve güvenilir nitel bulguları elde etme disiplin, bilgi, eğitim, uygulama, yaratıcılık ve sıkı çalışma gerektirir.

Bu bölümde nitel araştırmaya ilişkin genel bir bakış sunulmaktadır. Daha sonraki bölümlerde nitel yöntemler, kuramsal bakış açıları ve uygulamalar içerisinden nasıl seçim yapılacağı, nitel bir çalışmanın nasıl tasarlanacağı, gözlem yöntemlerinin nasıl kullanılacağı, derinlemesine açık uçlu mülakatların nasıl uygulanacağı ve bulguları elde etmek için nitel verilerin nasıl analiz edileceği incelenmiştir.

■ Nitel Bulgular: Temalar, Örüntüler, Kavramlar, İçgörüler ve Anlayışlar

Newton ve elma. Freud ve endişe. Jung ve rüyalar. Piaget ve çocukları. Darwin ve Galapagos kaplumbağaları. Marx ve İngiltere'nin fabrikaları. Whyte ve cadde köşeleri. Neyi saplantı haline getirdiniz?

- Halcolm

Mary Field Belenky ve meslektaşları, kadınların bilme/anlama yollarını araştırmışlardı. Farklı geçmişlerden gelen 135 kadınla detaylı mülakatlar gerçekleştirerek kadınların bilgi, otorite, hakikat, kendileri, hayat değişimleri ve genel olarak hayatla ilgili nasıl düşündüklerini öğrenmeyi amaçladılar. Benzer cevapları ve ortak hikâyeleri sınıflandırmak için grup halinde çalıştılar;

önceki araştırmalardan kısmen bilgi alırken nihayetinde anlatıya dayalı verilerden elde ettiklerini en iyi yansıtan kategorileri kendi ortak anlayışlarına dayalı olarak oluşturdular. Hangi yanıtların hangi kategorilere ait olduğunu belirlemek için birbirleriyle tartıştılar. Kategoriler oluşturup, kategorilerden vazgeçtiler.

© 2002 Michael Quim Patton and Michael Cochran

İlk nitel değerlendirme raporunun keşfi

Ortak yönleri ve farklılıkları araştırdılar. Buldukları farklı bakış açılarını onurlandırmak için çok çalışırken diğer yandan hikâyeler, deneyimler ve bakış açıları içerisinde örüntüler aradılar. Bu süreç sonunda özellikle bir tema güçlü olarak ortaya çıktı: “Kadınlar tekrar tekrar ‘seslerini yükseltmekten’ bahsettiler” (Belenky ve diğ. 1986: 16).

Ses ile sessizliğin karşıtlığı, bilme yollarındaki farklılıkları belirlemek için ana metafor olarak ortaya çıktı. Titiz bir analiz süreci sonunda Örnek 1.2’de özetlenen beş bilme kategorisinde karar kıldılar. Kadın araştırmalarında son derece etkili olan bu çerçeveye nitel araştırmanın bir nevi meyvesini temsil etmektedir.

ÖRNEK 1.2**Kadınların Bilme Yolları: Nitel Bulgulara Bir Örnek**

Sessizlik: Kadınların kendilerini akıl edemeyen ve sessiz varlıklar olarak deneyimledikleri ve dış otorite baskısına maruz kaldıkları aşama.

Bilgi Alma: Kadınlar dış otoritelerden bilgi alma ve hatta bu bilgiyi yeniden üretme kapasitesine sahip olduklarını düşünürken, kendi başlarına bilgi üretemeyeceklerini düşünürler.

Öznel bilgi: Hakikat ve bilginin kişisel, özel ve öznel bir şekilde bilindiğinin veya sezildiğinin düşünüldüğü bir bakış açısı.

İşlemsel bilgi: Kadınlar öğrenmeye yatırım yapar ve bilgiyi edinme ve iletme için nesnel işlemler uygular.

Yapılandırılmış bilgi: Kadınlar tüm bilgilerin bağlamsal olduğunu düşünürler, kendilerini bilgilerin yaratıcısı olarak görürler ve bilme için hem öznel hem de nesnel stratejilere değer verirler.

KAYNAK: Belenky ve diğ. (1986: 15).

Örgütsel gelişim ve yönetim alanında en iyi bilinen ve en etkili kitaplardan biri de *In Search of Excellence: Lessons From America's Best-Run Companies* isimli kitaptır. Peters ve Waterman (1982) tarafından yazılmış bu önemli kitap, iyi bilinen ve saygın 62 şirket üzerinde yapılan durum çalışmalarına dayanmaktadır. Yazarlar şirketleri ziyaret etmiş, detaylı mülakatlar gerçekleştirmiş ve şirket dokümanları üzerinde çalışmıştır. Elde ettikleri birçok veri içerisinden üstün başarı üzerinde etkisi olan sekiz tanesi dikkat çekicidir: 1. Eyleme meyilli olma, 2. Müşteriye yakınlık, 3. Otonomi ve girişimcilik, 4. İnsanlar arasında üretkenlik, 5. Pratik ve değer odaklı, 6. Yolundan şaşmama, 7. Basit form, güvenilir eleman, 8. Eşzamanlı olarak hem sıkı hem de serbestlikçi özellikler. Kitapta, içerisinde durum örneklerinin ve bu örneklerle ilişkin çıkarımların yer aldığı her bir temaya bir bölüm ayrılmıştır. Peters ve Waterman'ın bu araştırması, günümüzde iş dünyasından kâr amacı gütmeyen organizasyonlara ve hükümetlere doğru yön değiştirmiş olan kalite hareketinin yayılmasını sağlamıştır. Bu çalışma ayrıca yaygın bir nitel örnekleme stratejisini de göstermektedir: bir alanda başarılı olmuş, dolayısıyla kendisinden önemli dersler çıkarılabilecek özel durumların çalışılması.

Stephen Covey (1990) "son derece etkili insanlar" hakkında durum çalışması yürüten aynı örnekleme yaklaşımını kullanmıştır. Araştırmacı bu insanların uygulamalarındaki yedi alışkanlığı belirlemiştir: 1. Proaktif olma, 2. Olayın sonunu düşünerek başlangıç yapmak, 3. Her şeyi sırasıyla yapmak, 4. Her iki taraf da kazandı düşüncesinde olmak, 5. Öncelikle anlamak, daha sonra anlaşılmaq, 6. Yaratıcı işbirliğinde bulunmak ve sinerji oluşturmak, 7. Kendini yenilemek.

In Search of Excellence and *The 7 Habits of Highly Effective People* isimli iki en çok satan kitapta, göze çarpan örneklemlerden elde edilen büyük miktarda veri üzerinden az sayıda önemli dersler çıkarılmıştır. Yığınla alan notunun olması ve bunların olayın özünü niteleyen az sayıda temaya indirgenmesi için aylarca emek verilmesi hemen tüm nitel analizlerin ortak yönüdür. Önemli olan araştırmacının elde ettiği içgörülerin (sezgisel kavrayışların) kalitesidir, sayısı değil. Örneğin, fakir insanlara yönelik 34 programın değerlendirilmesinde, etkili programları daha az etkili olanlardan ayıran temel bir tema ortaya çıkarmıştık: İnsanlara davranılış şekli onların diğerlerine davranış şeklini etkiler. Eğer işyerinde ça-

lişan kişilere yönetim tarafından otokratik, şüpheli, saygısız ve sert bir şekilde davranılıyorsa bu kişiler de müşterilere aynı şekilde davranır. Bilakis, duyarlılık duyarlılığı güçlendirirken, çalışanların motive edilmesi de motiveyi besler. Bu içgörüler birbirini takip eden çapraz projelerin, işbirliğine dayalı örgütsel ve personel geliştirme süreçlerinin temel noktasıdır.

Angela Browne'nin *When Battered Women Kill* (1987) kitabında ise farklı türde bir nitel bulgu görülmektedir. Browne kocalarını öldürme ya da ciddi şekilde yaralama suçlarıyla yargılanan, 15 eyaletten toplam 42 kadınla derinlemesine mülakatlar yürütmüştür. Browne genellikle bu kadınların hikâyelerini dinleyen ilk kişi olmuştur. Bir çiftin hikayesinin yanı sıra dokuzunun kısa hikayesini, romantik başlayan fakat daha sonra cinayete kadar uzanan kötü, sustimallerle dolu bir süreci örneklemek için kullanmıştı. Çalışma, şiddete maruz kalan kadın sendromunun yasal olarak tanınmasına, meşru müdafaa olarak kabul edilmesine, özellikle "Kadınlar bu durumda neden terk edip gitmiyor?" sorusuna yönelik bir içsel kavrayış oluşturulmasına yardım etmiştir. İçeriden birinin bakış açısıyla olaya tüm açılarıyla bakıldığında, yukarıdaki soru orada olmayan birinin kolayca ulaştığı bir yargı haline geliyor. Browne'in özenli, detaylı ve açık betimlemeleri çalışmasında sunduğu alıntılarının da etkisiyle bu hırpalanmış ilişkilerin içinden olaya bakmamızı sağlıyor. Bu içeriden bakış açısı nitel raporu güçlendirmektedir.

Humanist bir psikolog ve fenomenolojist olan Clark Moustakas (1995) da bize kendisinin bakış açısını sunmaktadır: Özellikle terapiye dayalı ilişkiler olmak üzere, dirayetli ve kendini adanmış bir şekilde ilişkileri gözlemleyen Moustakas bir ilişkinin gelişimine katkı sağlayan üç temel süreci belirlemek, farklılaştırmak ve açıklamak amacıyla kendi deneyimlerini ve çeşitli klinik durumları derinlemesine inceleye-

rek sonuçlar çıkarmıştır. "İçinde-Olmak", "İçin-Olmak", "Birlikte-Olmak".

- İçinde-Olmak, bir kişinin kendini diğerinin dünyasına daldırmasını gerektirir: başka birinin deneyim ve algısına girmek için derin bir şekilde ve kendini vererek dinleme. "Seçmiyorum, yorumlamıyorum, nasihat vermiyorum veya yönlendirmiyorum... Diğerinin dünyasının İçinde-Olmak son derece açık olabilmektir, sanki ilk defa dahil oluyormuşçasına, olayı olduğu gibi duyabilmektir, kendi düşüncelerimi, hislerimi, kuramlarımı, ön yargılarımı bir tarafa bırakmaktır... Anlama ve algılama biçimini kabullenmek amacıyla girerim, kendi görüş veya tepkilerimi koymak için değil... Sadece karşıdaki kişinin ifadesini cesaretlendirip desteklemek isterim, olay neyse, nasıl olmuşsa ve nereye gidiyorsa." (Moustakas 1995: 82-83).

- İçin-Olmak, diğerini destekleyen bir tavır takınmayı, diğeri için orada olmayı gerektirir. "Dinliyorum. Aynı zamanda bir duruş ortaya koyuyorum ve bu duruş benim onun tarafında oluşumu gösteriyor, onun varlık ve gelişme hakkını küçümseyen veya inkâr eden herkese karşı oluşumu... onun diğerleriyle ilgili hayal kırıklıkları ve problemlerinde kendisinin avukatı görevini üstleniyorum." (Moustakas 1995: 83).

- Birlikte-Olmak, bir kişinin diğeriyle ilişkisinde kendisi olarak var olmasını, kendi bilgi ve deneyimini ilişkiye yansıtmasını gerektirir. "Bu durum, karşıdaki kişiyle dünyanın kimi özelliklerini değerlendirme ve yorumlama biçimleri hususunda uyumsuzluğu da beraberinde getirebilir. Birlikte-Olmak diğer kişinin duygularını, düşüncelerini, hedeflerini dinlemem ve anlamam, ama bunun yanı sıra kendi algı ve görüşlerimi sunmam anlamına gelir. Yani bir nevi ortaklık gibidir –tam olarak iç içe geçmiş, tartışan, keşfeden, paylaşan iki kişi." (Moustakas 1995: 84).

ÖRNEK 1.3**Reşit Olma Paradigmaları**

<i>Karşılaştırma Boyutları</i>	<i>Kabilesele Tören "Kabile Geleneklerine Göre Reşit Olma"</i>	<i>Modern Reşit Olma</i>
Hayat bölümlerine bakış	Çocukluktan yetişkinliğe bir defa geçiş	Hayat boyunca birden çok geçiş
Bölge	Kabile bölgesi	Dünya: Global toplum
Soy	Yaratılış efsanesi	İnsanoğlunun evrimsel hikâyesi
Kimlik	Erkek veya kadın olmak	Tam bir insan olmak
Yaklaşım	Standartlaştırılmış	Bireyselleştirilmiş
Sonuç	Kabile temelli kimlik	Kişisel kimlik: Benlik bilinci
Mesaj	Sen öncelikle kendi başına bir bireysin	Sen öncelikle bir kabilenin üyesisin

KAYNAK: Patton (1999a:333, 335).

Nitel bulgular genellikle bu basit, fakat seçkin ve içgörüselle özelliklere sahiptir. Bu basit fakat ince ayrıntılı olan çerçeve, yıllar süren katılımcı gözlemlerin ve kişisel araştırmanın yaratıcı bir sentezinin sonucudur. Durumlar, diyaloglar, alıntılar, iç gözlemsel yansımalarla Moustakas, İçinde-Olmaktan, İçin-Olmaya ve daha sonra Birlikte-Olmaya uzanan süreci aydınlatmaktadır. Çalışması fenomenolojik araştırmanın hümanistik psikolojiye olan katkısını örneklemektedir.

Nitel bulguları elde etme ve raporlama ile ilgili farklı bir format, benim alternatif reşit olma yaklaşımları ile ilgili araştırmamda örneklenmiştir. Elde ettiğim bilgileri karşılaştırmak ve kıyaslamak için ideal-tipik alternatif paradigmaları yapılandırma aracını kullandım (Patton 1997a). Örnek 1.3'te geleneksel, kabile merkezli törenlerle modern gençlik merkezli reşit olma kutlamaları arasındaki karşıtlıkların bir örneği sunulmuştur. Bu tür iki kutuplu farklılıklar kimi zaman Hegel'in sonunda senteze giden tez-antitez diyalektiğini gösterir. Felsefe bu gibi karşıtlıklar filozofların sürekli

düşünmelerinden kaynaklanmaktadır; nitel araştırmalarda ise bu gibi tematik karşıtlıklar, alan çalışmasına dayandırılır ve bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılır.

Nitel araştırmanın meyvesini örnekleyen yukarıdaki durumlar, tıpkı şarap tadımında olduğu gibi daha sofistike tatlarla doğru seçimler yapmanın, ya da aperiatiflerde olduğu gibi ardından gelecek yemek ziyafetinin açılışı konumundadır. Bir sonraki bölümde ise nitel çalışmadan elde edilen meyvelerin türünü etkileyen araştırma ve değerlendirme süreçleri ve elde edilen meyvenin niteliğinin nasıl değerlendirileceği ele alınmıştır.

Nitel Çalışmaların Farklı Amaçları ve Hedef Kitleleri: Araştırma, Değerlendirme, Tez Çalışmaları ve Bireysel Araştırmalar

Kitabın başlığından da anlaşılacağı gibi nitel yöntemler hem araştırma hem de de-

ğerlendirme alanlarında kullanılmaktadır. Fakat araştırmının ve değerlendirmenin amaçları farklı olduğundan nitel çalışmalar yargılama ölçütleri amaca göre değişebilmektedir. Bu nokta önemlidir. Bunun anlamı şudur: Bir kişi bir çalışmanın amacını, üzerinde karara varılmış kullanımını ve hedef kitlesini bilmeden çalışma içindeki yöntemlerin uygunluğunu veya sonuç bulgularının niteliğini yargılayamaz. Değerlendirme ve araştırma tipik olarak farklı amaçlara, kullanımlara ve hedef kitlelere sahiptir. Tezler ise bu karışımın karmaşıklığına bir katman daha eklemektedir. Öncelikle değerlendirmeye başlayalım.

Program değerlendirme, program ile ilgili yargıya varmak, etkililiğini arttırmak veya gelecek programlamalar ile ilgili kararlar vermek için programların etkinlikleri, özellikleri ve sonuçları ile ilgili sistematik bilgi toplanmasıdır. Politikalar, kurumlar veya personeller de değerlendirilebilir. Değerlendirme araştırmaları en genel anlamıyla, sistematik veri tabanlı araştırma aracılığıyla, insanoğlunun etkililiğini güçlendirme veya yargılamaya yönelik her türlü çabayı kapsayabilmektedir. İnsanoğlu dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek için her türlü çabayı gösteriyor. Bu çabalar arasında; ihtiyaçları değerlendirme, politikalar üretme, yasalar çıkarma, programlar oluşturma, insanları ve kaynakları yönetme, terapi sunma, toplumları geliştirme, kurumsal kültürü değiştirme, öğrenciler yetiştirme, anlaşmazlıklara müdahale etme ve problem çözme bulunmaktadır. Dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek için verilen bu ve benzer çabalar içinde, bunu yapan insanların istedikleri amaca ulaşip ulaşmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Başarıların ve etkililiğin incelenip yargılanması, değerlendirmenin yapıldığı anlamına gelmektedir. Bu etkililik incelemesi, sistematik ve ampirik olarak dikkatli bir şekilde veri toplanarak ve de-

taylı bir analiz gerçekleştirilerek yapılıyorsa değerlendirme *araştırması* yapılıyor demektir.

Katılımcıların hikâyelerini kayıt altına alma ve aktarma yoluyla *programın hikayesi* anlatıldığı için değerlendirmelerde genellikle nitel yöntemler kullanılır. Durum değerlendirme çalışmaları iyi bir hikâyenin tüm öğelerini içerisinde barındırır. Bu çalışmalar neyin, ne zaman, kimlerle gerçekleştiğini ve hangi sonuçların elde edildiğini ortaya koyarlar. Bu kitaptaki birçok örnek, program değerlendirme, politika analizi ve kurumsal gelişim alanlarından alınmıştır. Bu şekildeki çalışmaların amacı bilgi toplamak ve kullanışlı bulgular elde etmektir. Programın ve katılımcıların hikâyelerini anlamak, program süreçlerini ve çıktılarını aydınlatıldığından, program hakkında karar vermek durumunda olan kişiler için kullanışlıdır. *Utilization-Focused Evaluation*'da (Patton 1997a) kullanışlı, pratik, etik ve hassas değerlendirmeler yapabilmek için geniş kapsamlı bir yaklaşım sundum. Bu gibi değerlendirmeleri yargılama için temel ölçüt, bulguların, hedef kullanıcıların karar alma ve programı geliştirme sürecinde ne derece kullanıldığıdır. Bu ölçütün metodolojik anlamı, hedef kitlenin bulguları değerli ve güvenilir bulmasıdır. Sadece kaç kişinin programa katıldığı, tamamladığı ve daha sonra kaç kişinin ne yaptığından öte, programdaki katılımcıların hikâyeleri, deneyimleri, fikirleri ile ilgilenilmelidir. Değerlendirme-deki nitel bulgular sayıların arka planındaki kişileri aydınlatmakta, istatistiklere kimlik kazandırmakta ve bu sayede anlayışı derinleştirmektedir.

Araştırmada, özellikle de temel araştırmada öncelikli amaç kuram oluşturma ve test etme olduğundan ve bilgiye bilgi adına katkı sağladığından, değerlendirmeden farklılaşır. Bilgiyi kuvvetlendiren bu tür bilgi ve kuramlar sırasıyla eylemi ve değeren-

NİTELİKLER

Nörolog V. S. Ramachandran; bir gencin kendi ailesini sahtekar olarak nasıl düşünebildiğini, bir kadının neden kontrolsüz bir şekilde gülme krizine girdiğini, felçli bir adamın tek taraflı felç oluşundan nasıl habersiz olduğunu, neden uzvu kesilmiş kişilerin artık o uzuvlar orada olmasa da onlarla ilgili ağrılar hissettiğini ve bir epilepsi hastasının neden son derece yoğun dinsel deneyimler yaşadığını ortaya çıkarmaya çalışarak özgün beyin hasarı durumlarını incelemiştir. Araştırmacı beyin dalgalarını ve elektrik impulslarını ölçümlemenin ötesinde "niteliğe" odaklanmış, yani deneyimin bilimsel olarak öl-

çülebilir özelliklerine insanların sübjektif olarak ne eklediklerini anlamaya çalışmıştır. Bu çalışma nörobilimin, sosyal bilimlerin ve felsefenin en büyük ortak problemi olan bilinci anlamaya ışık tutmuştur. Ramachandran bilincin, niteliği işleme kapasitesi olabileceğini ve bu kapasitenin beynin özel, belirli bir bölümünde bulunduğunu öne sürmektedir (Ramachandran ve Blakeslee, 1998).

Eğer Ramachandran'ın söyledikleri doğruysa, nitel araştırmacılar özellikle beynin aktif, erişilebilir ve cevap alınabilir bu bölümüne ihtiyaç duyabilir.

dirmeyi şekillendirebilir, fakat eylem temel araştırmanın öncelikli amacı değildir.

Nitel araştırma, özellikle *kuram oluşturmada* oldukça etkilidir; kuram, alan çalışması tarafından tümevarımsal olarak elde edilir, yani laboratuvar veya akademiden ziyade araştırmacının gerçek dünyadaki gözlemleri ve mülakatları sonucu ortaya çıkarılır. Araştırmanın öncelikli hedef kitlesi diğer araştırmacılar ve akademisyenlerdir. Ayrıca ilgilenilen bir fenomeni veya problemi anlamak isteyen politikacılar ve diğer kişiler de bu hedef kitlenin içerisinde. Araştırmadan faydalanan kişilerin araştırma konusundaki eğitimleri, metodolojik tercihleri ve bilimsel değerleri nitel çalışmaların ampirik ve teorik ürünlerini ne kadar geçerli ve güvenilir bulduklarını etkileyecektir.

Özellikle *tezler* ve lisansüstü tezler hedef kitleye dikkat etmenin önemini daha iyi ortaya çıkarmaktadır. Deneyimli lisansüstü öğrencileri bir programı tamamlamak için çalışmalarının bir jüri tarafından onaylanması gerektiğini bilir. Bu onay sürecinde jüri üyelerinin anlayış biçimleri, değerleri, tercihleri ve ön yargıları rol oynamaktadır. Esas itibarıyla jüri, takip edilen metodolojik

süreçlerin ve yapılan analizlerin niteliğini, öğrencinin alana katkısını değerlendirecektir. Bir zamanlar oldukça nadir olan nitel tezler, bilgiye nitel katkıları yargılama ölçütlerinin daha iyi bir şekilde anlaşılabilir kabbellenilmesiyle birlikte gittikçe yaygınlaşmıştır. Fakat bu ölçütler mutlak veya üzerlerinde evrensel olarak uzlaşmış değildir. Daha sonra değineceğimiz gibi, nitel araştırmanın birçok farklı türü ve çoğu hala tartışılan çeşitli kalite yargılama ölçütleri bulunmaktadır.

Değerlendirme, araştırma ve tez çalışmaları ile ilgili yukarıdaki tartışmalarda nitel araştırmaları kullanan kesimlerin ve hedef kitlenin önemi ortaya konulurken, diğer yandan *kendinizin* çalışmanızda en öncelikli hedef kitlesi olabileceğinizi bilmeniz de büyük yarar vardır. Siz bir şeyi anlamak istediğiniz için o şeyin üzerinde çalışıyor olabilirsiniz. Çocuklarım erişkinliğine yol aldıklarında kendimi modern toplumda reşit olma ile ilgili sorular sorarken buldum, dolayısıyla sonunda bir kitap haline gelen bir *kişisel araştırmaya* koyuldum (Patton 1997a); fakat başlangıçta bu çalışma bir kitap oluşturma fikriyle başlamadı. Kendi de-

neyimlerimi ve çocuklarımla deneyimlerini anlamaya çalışmakla işe başlamıştım. Bu, bir tür nitel araştırmadır. MacArthur Foundation Fellowship (genellikle “Zeka Ödülleri” olarak bilinir) ödülünü alan kişilerle mülakatlar yaparken bir sosyal bilimciyle de görüşme fırsatı buldum. Bu sosyal bilimci bana; çalışmasının dışarıdaki hedef kitleden etkilenmemesi için alan çalışmasının kendi kişisel anlam arayışından kaynaklandığını, ve mülakat ve gözlemler yaparken araştırmanın yayınlanmasını bir an bile düşünmediğini belirtmişti. Bilmek *istediği için bilmek istiyordu* ve bir dizi profesyonel tercihler yaparak geleneksel akademik alanın “yayınla ya da kaybol” baskısından etkilenmemek adına kişisel araştırmasına odaklanmıştı. Kendisini dış ölçüt ve yargılardan etkilenmeksizin çalışmaya odaklamaya adeta programlamıştı.

Özetle, tüm araştırma desenleri belirlenen amaç ve hitap edilen hedef kitleden etkilenir. Yalnız amaç ve hedef kitlenin nitel çalışmalar esnasında özellikle üzerinde durulan bir konu olması, niteliğin yargılanmasında kullanılan ölçütlerin nitel yöntem-bilimciler arasında bile tartışmalı olmasına ve anlaşılmamasına bağlanabilir. Bu kitap, bu tartışmaları ortadan kaldırmaya yetmeyecektir, fakat metodolojik yaklaşımları ve sundukları önerileri aydınlatacaktır (9. bölümde nitel çalışmaların niteliğinin değerlendirilmesi için alternatif ölçütler ele alınmıştır).

Yöntemlerle İlgili Kararlar Verme

Çalışmaları tasarlarlarken amaç ve hedef kitlenin düşünülmesinin anlamı yöntemlerin bağlama bağlı olmasıdır. Özel bir alan veya problemin araştırılmasında ne tür veriler toplanacağını belirleyen hiçbir katı kural yoktur. Yöntemle ilgili kararlar vermek için hiçbir hazır reçete veya formül de yoktur. Son derece saygın bir psikometrist olan Lee J. Cronbach bir çalışmayı tasarlamının bilimsel olduğu kadar sanatsal bir süreç olduğunu gözlemlemiştir. Bu süreç “dramatik hayal etme egzersizidir” (Cronbach 1982:239). Araştırmada da sanatta olduğu gibi tek veya ideal bir standart yoktur. “Hakikat”ten hiç de geri kalmayan güzellik, bakanın gözlerindedir; bir çalışma ve değerlendirme sürecinde güzelliği değerlendiren bu paydaşlar: bilim adamları, politikacılar, yatırımcılar, program yöneticileri, personel, programdaki katılımcılar, gazeteciler, eleştirmenler ve halkın geneli olabilir. Her desen, içerisinde olan kişilerin kaynakları, kapasiteleri, amaçları, ihtimalleri, yaratıcılıkları ve kişisel yargıları arasındaki mükemmel olmayan etkileşimi zorunlu olarak yansıtır.

Diplomasi gibi araştırma da mümkün seçenekler arasında bir karar verme sanatıdır. Örnek 1.4’te araştırmanın türüne bakılmaksızın tasarım sürecinde dikkate alınması gereken bir dizi soru sunulmaktadır. Bu arka planı oturttuğumuza göre şimdi nitel ve nicel yöntemlerin birbirlerine göre güçlü ve zayıf noktalarına odaklanabiliriz.

■ Yöntem Seçimleri: Nitel ve Nicel Yöntemlerin Önceliklerinin Karşılaştırılması

Sayılabilen her şey önemli değildir ve önemli olan her şey sayılamayabilir.

- Albert Einstein